

Ἡ σοβιετικὴ ἡθοποιὸς Β. Κοζιριόβα στὸ ρόλο τῆς «Μήδειας» τοῦ Εὐριπίδη, ποὺ ἀνεβίαστηκε ἀπὸ τὸν Ὁχλόπκωφ στὴ Μόσχα.

στὸ πρόγραμμα τῆς παράστασης. Ἄν στὴν ἐρμηνεία τῆς Μήδειας εἶδαμε πολλὰ καὶ σηιαντικὰ ἐπιτεύξεις, ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἴασονα δὲν ἱκανοποίησε. Ὁ Ἴασων (Ε. Σαμόηλοφ) παρουσιάστηκε σὰ σατιρικός περισσότερο τύπος. Φυσικὰ στοιχεῖα σάτρας—τραγικῆς σάτρας—ὑπάρχουν στὸν τύπο αὐτό. Ἐδῶ σατιρίζεται ἀμελιχτα, πολὺ «σοβαρά», ἡ τυχοδιωχτικὴ αὐτοπεποιθὴση τῶν δυνατῶν καὶ τὸ ρηχὸ ἐπιπόλαιο αἰσθημα τῆς ἀτιμωρησίας πού τους κυριεύει, δταν καταπατάνε ἀρχές, ὄρκους καὶ διαπράττουν ἀδικίες. Μὰ τὸ στοιχεῖο τοῦτο ἔτσι ὑπερτροφικὰ πού δόθηκε, σκέπασε ὅλα τ' ἄλλα. (Νὰ ναι καὶ τοῦτῃ ἡ ὑπερβολὴ ὁ φόρος τοῦ θεάτρου στὸν μαζικὸ χλευασμὸ καὶ τὸ γκρέμισμα τῶν «δυναμικῶν» καὶ τῶν «ἡρώων» πού πεί νὰ γίνῃ αἰσθητικὴ μόδα τοῦ καιροῦ μας;) Παρ' ὅλον τὸν τυχοδιωχτισμὸ καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα πού διακρίνει τὸν Ἴασονα, δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς εἶναι ἕνας δυναμικὸς ἄντρας, γενναῖος πολεμιστῆς—ὁ πρῶτος ἀργοναυτῆς τέλος πάντων—πού ἀταλάθηκε στὴ σκληρὴ καὶ δύσκολη ζωὴ τῆς ἐκστρατείας. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ σκηνοθέτης σκέφτηκε γι' αὐτὸν ὀρισμένες «πολεμῶ-χαρες» παντομίμες. Ἡ Μήδεια π.χ. τοῦ μιλάει κι αὐτὸς κάνει πὼς ρίχνει ὑποθετικὰ δόρατα, λιθάρια καὶ τόξα, ἐκτελεῖ γυμναστικὰς ἀσκήσεις, εἶτε κινᾶει στὸ ἕνα πόδι. Σίμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ σκηνοθέτη, αὐτὲς οἱ κινήσεις δείχνουν τὸν δυναμικὸ ἄντρα, πού χτυπάει τὰ πόδια του καὶ τρέμει ἡ γῆ. Πολὺ ἀφέλεια ἔχει αὐτὸς ὁ συμβολισμὸς, πολὺ ἀφέλεια ἔχει ὅλο τὸ δέσιμο τῆς μορφῆς. Γενικὰ δὲν μᾶς φάνηκε ἀνάξιος ἀντίπαλος τῆς Μήδειας πού νὰ ἀξίζει μιὰ τόσο πολυσύνθετη καὶ σοφὰ σχεδιασμένη ἐκδίκηση. Πότε ἔχουμε μπροστὰ μας ἕνα ματαιόδοξο νεανία τῆς γειτονιάς, πότε ἕναν ἀδειον εὐνοούμενο βασιλικῆς αὐλῆς, πού καταχτήσε εὐκολὰ τὴν ἐπιτυχία σὲ μάχες τοῦ σαλονιοῦ. Μὰ ὁ Ἴασωνας εἶναι πολὺ δυνατὸς καὶ σύνθετος χαρακτήρας. Μόνον τέτοιες φοβερὲς τσεκουριές, σάν κι αὐτὲς πού κατάφερε ἡ Μήδεια, μποροῦσαν νὰ τὸν γκρεμίσουν καὶ νὰ τὸν φέρουν στὴν ἀπόγνωση τοῦ τέλους δταν συντριμμένους, σχεδὸν τρελοῦς, κλαίει τὰ παιδιὰ του. Ὁ Σαμόηλοφ εἶναι ἕνας δημοφιλέστατος ἡθοποιὸς, πολὺ σοβαρὸς, κ' ἡ κλίμακα τοῦ ταλέντου του μεγάλῃ. Ἀπὸ τὰ ἐλαφρὰ μουσικὰ φιλμ ὡς τὸν "Ἄμλετ" πού ἐρμήνευσε πρὶν τέσσερα χρόνια μ' ἐπιτυχία, εἶναι ἕνας πολὺ μακρὸς καὶ κοπιαστικὸς δρόμος. Δὲν ἔχουμε τὴν ἀπαίτηση νὰ ναι παντοῦ στρα- μένος μὲ δάφνες. Ἰσὸστός ἡ ἀποτυχία ἐνὸς τέτοιου ἡθοποιοῦ πάντα γεννάει ἕνα αἰσθημα πικρίας.

Ἰκανοποιητικὴ ἡ παραμάνη (Μπαμπάνοβα). Ἐκανε μεγάλῃ ἐντύπωση στὴ σκηνὴ τοῦ φονικοῦ, δταν μ' ἀνεμιστὰ μαλλιά, τρέχει στὴ σκηνὴ παραδέρ- νοντας σάν ἕνα ταπεινὸ σπουργιτὶ πού βρέθηκε σὲ ὕψη αἰτίας καταιγίδας. Ὁ διακεκριμένος ἡθοποιὸς Α. Χάνοβ ἔδωσε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Κρέοντα ἕναν τύπο σκληροῦ «ἀσιατικοῦ» δεσπότη. Τὸ βαρῦτιμο φορεῖο του πού ὑπε- βαστάζουν οἱ δοῦλοι, ἡ ἐνδυμασία του, ἡ νωχέλεια πού διακρίνει τὰ κιν- ἡτήματά του—ἀκόμα καὶ τὸ θυμὸ του—ἡ κολακευμένη ἐπιμονὴ του πού ὑποχωρεῖ δίνοντας παράταση στὴ Μήδεια, δίνουν ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ἐντύ- πωση. Ἐδῶ ἦταν φανερὴ—πολὺ ταιριαχτὴ καὶ ζυγιασμένη αὐτὴ τὴν φορά— ἡ σατιρικὴ ἀλληγορία τοῦ σκηνοθέτη. Οἱ ὑπόλοιποι ἐρμηνευτὲς ἀναπο- κριθῆκαν στὸ ρόλο τους μὲ κείνη τὴν ἰδιαίτερη θερμὴ καὶ τὴν δρεξὴ πού δίνει στὸν ἡθοποιὸ ἡ συμμετοχὴ σὲ μιὰ τόσο ἀσυνήθιστη καὶ ἐλκυστικὴ προσπάθεια. Ἡ συγκρότηση κ' ἡ κίνηση τοῦ χοροῦ (πολλὰ χορογραφικὰ στοιχεῖα) εἰδείξε γι' ἄλλη μιὰ φορά πὼς οἱ μαζικὲς σκηνὲς στὴ σκηνὴ (δπως καὶ στὴν ὁδὸν) παραμένουν ἀπὸ τὰ πῶ δυνατὰ ἄλλα τῆς Σοβιετικῆς τέχνης. Τὸ γενικὸ συμπέρασμα εἶναι πὼς εἴχαμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ πολὺ ἰδιόμορφη παράσταση ἀρχαίας τραγωδίας, πού ὁ σκηνοθέτης φιλοδόξεσε νὰ τῆς

ἐμφυσησῇ ζεστὲς πνοὲς ἐπικαιρότητας. Παρόμοιες παραστάσεις δημιου- ροῦν συζητήσεις καὶ ξεσηκῶνουν ἀντιλογίες καὶ πολὺ σοβαρὲς. Μὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους κ' ἡ ἀφέλεια εἶναι ἀναμφισβήτητα: «ἰδιαίτερα γι' αὐτοὺς πού μελετᾶνε προβλήματα 'συγχρονισμοῦ' τῆς σκηνοθετικῆς ἐρμηνείας στὸ δύσκολο αὐτὸ εἶδος».

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΡΝΗΣ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΙΟΝΕΣΚΟ: ΤΟ ΚΩΜΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ

Τὸ θεατρικὸ Παρίσι δὲν παρουσιάζει τίποτε ἀξιόλογο. Πιὸ ἐν- διαφέρονσα εἶναι μιὰ συνέντευξη τοῦ Ἰονέσκο στὴν Edith Mora:

—Θὰ μπορούσατε νὰ δώσετε ἕναν ὀλοτέλα δικὸ σας ὀρισμὸ τοῦ κωμικοῦ;

ΙΟΝΕΣΚΟ: Ναί, νομίζω ὅτι εἶναι μιὰ ἄλλη ὕψη τοῦ τραγικοῦ.

—Ὁ ὀρισμὸς σας δὲν πλησιάζει τὴν καρικατούρα τοῦ Τζάρρυ ἢ κατὰ ἀνάλογο;

ΙΟΝΕΣΚΟ: Ναί, στὴν «Φαλακρὴ Τραγουδίστρια» εἶχα πλη- σιάσει ἀρκετὰ τὸν Τζάρρυ, ἀλλὰ ἔπειτα τὸν ἀκολούθησα ὀλοένα λιγότερο. Μπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ αὐτὸ τό, ἄς τὸ ποῦμε, χοντροκομμένα κωμικὸ στὸν Γκελντερντε, πού μ' ἀρέσει πολὺ. Μὰ στὰ ἔργα του ὑπάρχει πολλὴ λεξιμαγεία, πού ἐγὼ δὲν τὴν ἔχω διόλου.

—Τὸ κωμικὸ σας ὅμως δὲν εἶναι ἐπίσης τὸ κωμικὸ τοῦ Arnothe καὶ τοῦ Georges Dandin;

ΙΟΝΕΣΚΟ: Ἄ! Μολιέρος, ἔ; Εἶναι βέβαια ὁ δάσκαλος ὅλων μας, μ' ὅλο τὸ ρεαλισμὸ του. Μὰ ὅταν οἱ παλιοὶ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὸ κωμικὸ ἀνακατεμένο μὲ τὸ τραγικὸ, τὰ πρό- σωπὰ τους καταλήγουν νὰ μὴν εἶναι φαιδρὰ. Τὸ τραγικὸ ἐπι- κρατεῖ. Στὰ δικά μου ἔργα, συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ κωμικὸ, γίνονται τραγικὰ σὲ μιὰ στιγμή, καὶ καταλήγουν στὸ κωμικὸ ἢ στὸ κωμικοτραγικὸ.

— Μά η δική σας αφετηρία, εκείνο που σας παρακινεί να γράψετε την κωμωδία σας, είναι τραγικό ή κωμικό;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Δεν ξέρω. Είναι πολύ δύσκολο να γίνει διαχωρισμός των δύο στοιχείων. Ωστόσο το κίνητρο είναι, περισσότερο ίσως, κωμικό. Έπειτα κυριεύεται από ένα είδος οίκτου παρακολουθώντας τα πρόσωπά μου, κ' η κωμωδία μου γίνεται δραματική: τότε όμως κάνω μία αναστροφή και ξαναγυρίζω στην αφετηρία μου. Αυτό είναι αίσθητό στον «Αμεδαίο». Δεν συμβαίνει όμως πάντοτε έτσι: στα δύο τελευταία έργα μου συμβαίνει μάλιστα το αντίθετο.

— Μήπως βρίσκεστε σε στάδιο εξέλιξης;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Ίσως, αυτή τη στιγμή. Δεν ξέρω όμως τί θα γίνει μέσα μου αύριο.

— Τότε μιλήστε μου για ό,τι συνέβαινε μέσα σας ως τώρα. Πώς γίνετε, πώς ποίη, κωμικός συγγραφέας;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Σε ηλικία 17 ετών έγραφα ποιήματα, που ήταν ένα παράξενο κράμα Μαίτερλινκ και Φράνσις Τζαίημς, με μερικές σουρρεαλιστικές νότες...

— Ο σουρρεαλισμός σας θάμπασε; Σας λύτρωσε;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Ναι, ίσως, μα κατάλαβα πώς λυτρώνεται κανείς μόνον όταν συνειδητοποιήσει το αποκαλυπτόμενο και κατευθύνει ο ίδιος τις αποκαλύψεις του έξωσυνειδησιακού κόσμου.

Νομίζω πως σ' έναν συγγραφέα, και μάλιστα έναν θεατρικό συγγραφέα, πρέπει να υπάρχει ένα κράμα αισθηματισμού, άσυνειδησίας και διαύγειας. Μιάς διαύγειας που να μη φοβάται εκείνο που μπορεί να δώσει ο φαντασιακός αυθορμητισμός.

Εάν καθορίσουμε εκ των προτέρων ότι πρέπει να είμαστε διαυγείς, είναι σαν να κλείνουμε τις βαλβίδες. Πρέπει ν' αφήσουμε να ξεχύνεται το κύμα, έπειτα όμως ξεκαθαρίζουμε, κατευθύνουμε, καταλαβαίνουμε, συλλαμβάνουμε. Άλλά, ξαναλέω, τη διαύγεια αυτή δεν την έχω σαν ξεκινάω. Το θέατρό μου, νομίζω, δεν είναι ένα πρόγραμμα, μα το προϊόν μιάς έμπειρίας που βγαίνει από την έργασία.

— Συχαρώστε με που θα ξαναγυρίσω στον σουρρεαλισμό, μα θεωρείστε, νομίζω, από τους μεγάλους επίγοντες σουρρεαλιστές, σαν η καλύτερη επίτευξη του σουρρεαλισμού. Μου το έλεγε τελευταία ο Φίλιπ Σουπύ.

ΙΟΝΕΣΚΟ : Όταν, το 1952-53, ο Σουπύ, ο Μπρετόν και ο Μπενζαμέν Περέ είδανε τα έργα μου, μου είπαν, πράγματι: «Αυτό θέλαμε να κάνουμε». Μα εγώ δεν εντάχθηκα ποτέ στην ομάδα τους, ούτε στην ομάδα των νεοσουρρεαλιστών, μ' όλο που η κίνηση αυτή είχε κεντρίσει το ενδιαφέρον μου. Καταλαβαίνω, άλλωστε, πολύ καλά γιατί μόνον τελευταία δημιουργήθηκε ένα σουρρεαλιστικό θέατρο: Το θέατρο ακολουθεί πάντα σ' απόσταση 20 ή 30 ετών την ποίηση, ενώ ο κινηματογράφος, στην εξέλιξή του, προπορεύεται από το θέατρο, γιατί ο θεατής του Κινηματογράφου είναι πολύ περισσότερο συνεπαρμένος από το θέαμα που έχει εμπρός του. Στο θέατρο κάθε απόπειρα κάπως πολύμηρη χτυπιέται άμέσως από μια άρτηριοσκληρωτική κριτική, από έναν πεζό ρεαλισμό, κ' έπειτα από το φόβο συγγραφέων και θεατών μήπως εξαπολυθούν ελεύθερα δυνάμεις της φαντασίας... Δεν τολμούν να κάνουν στο θέατρο εκείνο που, ωστόσο, μόνο στο θέατρο μπορεί να γίνει!

— Αυτό είπατε, το περασμένο καλοκαίρι, στο συνέδριο του Διεθνούς Ίνστιτούτου Θεάτρου στο Έλσινκι;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Ναι, τα πάντα μπορούν να γίνουν στο θέατρο, όταν ο συγγραφέας έχει μια εξαιρετική δυνατότητα ν' αφήσει ελεύθερη την φαντασία του. Και δεν το τολμούν! Θέλουν να κάνουν, στο θέατρο, τα πάντα, ακόμη και διαπαιδαγώγηση— ή αναδιαπαιδαγώγηση—με την μεταμφίσηση μιάς ιδέας, και βλέπετε που όδηγει ή αναδιαπαιδαγώγηση... Υπάρχουν φιλόσοφοι που γράφουν θέατρο και το θεατρό τους, αντί να είναι το προϊόν ενός συστήματος έκφρασης που προσιδιάζει αποκλειστικά στο θέατρο, δεν είναι παρά ή έκφραση μιάς ιδεολογίας. Ωστόσο, το θέατρο θα έπρεπε να βαδίζει παράλληλα με μια ιδεολογία κι όχι να της είναι ύποταγμα. Ένας θεατρικός συγγραφέας μπορεί να έχει τον κόσμο του, μα έναν κόσμο που δεν μπορεί να εκφραστεί παρά μόνο με τη γλώσσα του θεάτρου, όπως ή μουσική δεν μπορεί να εκφραστεί παρά μόνο σε μουσική, και ή ζωγραφική μόνο σε ζωγραφική.

— Έσείς, πώς καταλάβατε ότι ή έκφραση που σας ταιρίαζε ήταν το θέατρο;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Κατάλαβα ότι εκεί ήταν ο δρόμος μου και το

σύστημα έκφρασης που μου ταιρίαζε προσωπικά. Όταν καταφέρνω ν' αποτραβηχτώ από τον κόσμο και να μπορέσω να το άντικρύσω, μου φαίνεται κωμικό στην άπιθανότητά του.

— Δεν λέτε, όπως είναι της μόδας... «στην άνοησία του».

ΙΟΝΕΣΚΟ : Είναι, ακριβώς, πολύ της μόδας ο τρόπος αυτός. Κ' έπειτα, το δξύμωρο τοποθετείται, κατά κάποιον τρόπο, στο έσωτερικό περιεχόμενο της ζωής. Μα, κατά τη γνώμη μου, στο έσωτερικό περιεχόμενο της ζωής όλα είναι λογικά και δεν υπάρχει εκεί τίποτα δξύμωρο ή χωρίς νόημα. Έκπληκτικό είναι το Είναι, το Υπάρχει... Και νομίζω ότι σ' αυτή την ιδιότητα, όχι μόνον παρατήρησε αλλά και άποτραβήγματος, σ' αυτή την ιδιότητα αναδιπλώσεως στον έαυτό μου, όφειλω το ότι είμαι κωμικός συγγραφέας. Λοιούχαρη, όταν πηγαίνω να συμβουλευτώ έναν γιατρό, ό γιατρός άπορεί πάντα που του περιγράφω τα συμπτώματα της άρρώστιας μου σαν να ήμουν εγώ γιατρός, και όχι άρρωστος που είμαι. Κι αυτό με άνακουφίζει από τον «τραγισμό».

— Είστε λοιπόν έτσι, κωμικά φορέ, άρρωστος και μαζί γιατρός ή, κάλλιο, χειρουργός στις κωμωδίες σας;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Ω! πάντα ειρωνεύθηκα τον έαυτό μου σ' ό,τι γράφω! Πρέπει άλλωστε να όμολογήσω πως το καταφέρνω όλοένα λιγότερο κι ότι παίρνω τον έαυτό μου όλοένα περισσότερο στα σοβαρά, όταν μιλώ για ό,τι κάνω... Στο τέλος πέφτω σ' ένα είδος παγίδας. Άλλά, στο κάτω-κάτω, το γεγονός ότι, το καταγγέλω, όπως κάνω τούτη τη στιγμή, με λυτρώνει ίσως από την παγίδα...

— Μιλήσατε για τα κείμενά σας. Έχετε γράψει και άλλα κείμενα, έξω από τα θεατρικά σας έργα;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Και ναι και όχι. Έχω γράψει τρία κωμικοτραγικά διηγήματα, αρκετά φαντασιακά, όπως το θέατρό μου. Από τα διηγήματα αυτά βγήκαν τρία θεατρικά έργα : ο «Αμεδαίος» έπειτα «Φονιάς χωρίς άμοιβή» και ο «Ρινόκερος». Μόνο όταν γράφτηκαν κατάλαβα ότι, πραγματικά, είχαν γραφεί σά μικρά έργάκια.

— Αναφέρατε τους τίτλους των δύο τελευταίων έργων σας, που μου λέγατε πως διαφέρουν αισθητά από τα πρώτερα. Δεν είναι τάχα αυτό ένδειξη κάποιας μεταλλαγής στην άντιληψή σας για το θέατρο;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Τώρα που το σκέφτομαι, πρέπει να άναγνωρίσω ότι τα δύο τελευταία έργα είναι, ίσως χωρίς να το θέλω, κάπως λιγότερο καθαρά θεατρικά και κάπως περισσότερο λογοτεχνικά από τα άλλα. Έκανα ίσως μερικές παραχωρήσεις γράφοντάς τα... Ο «Ρινόκερος» είναι ένα διήγημα που το μετέτρεψε σε σκηνικό δράμα. Είναι μια αφήγηση, ενώ συνήθως εκείνο που μ' ενδιαφέρει πρώτα-πρώτα στο θέατρο είναι ή θεατρική μορφή. Το άληθινό θεατρικό έργο, κατά τη γνώμη μου, είναι περισσότερο μια κατασκευή παρά μια αφήγηση. Υπάρχει μια εξέλιξη της θεατρικής δράσης, κατά στάδια που είναι διαφορετικές πνευματικές στάσεις, όλοένα πιο πυκνές και έντατικές.

— Αυτή ή πυκνότητα δεν σκοτάνει το κωμικό;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Ναι, όταν έμποδίζει τον συγγραφέα να στραφεί κατά του έαυτού του, πράγμα που άποτελεί άπαραβάτο κανόνα για όποιον θέλει να είναι κωμικός. Δεν πρέπει να αφήνεται στη σαγήνη και στην νάρκη της αισθηματικότητας. Χρειάζεται κάποια σκληρότητα, κάποιος σαρκασμός άπέναντι στον έαυτό μας. Το πιο δύσκολο είναι να μην κυριευτεί ο συγγραφέας από οίκτο για τον έαυτό του ή για τα πρόσωπά του—χωρίς να πάψει να τα αγαπά. Πρέπει να τα βλέπει με διαύγεια όχι κακή, αλλά ειρωνική. Όταν ο συγγραφέας αιχμαλωτίζεται από τον ήρωά του, τότε ο ήρωας αυτός είναι κακοφθαγμένος. Είδα συγγραφείς να κλαίνε στις πρεμιέρες των έργων τους και να φωνάζουν : «Είναι ύπεροχο!...».

— Έάν όμως ο ήρωας του έργου είναι ιδιαίτερα συγκινητικός;

ΙΟΝΕΣΚΟ : Δεν πρέπει να είναι. Πρέπει να είναι τόσο κωμικός όσο και συγκινητικός, τόσο πονεμένος όσο και γελοίος. Άλλωστε δεν μπορούμε να πλάσουμε ένα τέλειο θεατρικό πρόσωπο, γιατί ο συγγραφέας δεν είναι τέλειος. Είναι λειψός όπως όλοι οι άνθρωποι!

Μετάφραση ΚΩΣΤΑ ΚΑΛΛΙΓΑ